

פרשת קרח: האם צריך להפריש חלה מפנקייק

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מצווה התורה לתת לכהנים את מתנות הכהונה, כאשר הפרשת חלה היא אחת מהן. כפי שמובא בספרי (שלה, קי), מדין תורה מספיק להפריש מעט מהעיסה כדי לצאת ידי חובה, אך בשביל שיהיה לכהנים מה לאכול, תיקנו חכמים להפריש אחד חלקי עשרים וארבע מהעיסה, ורק אופה בגלל הכמות הגדולה שמכין - יכול להפריש אחד חלקי ארבעים ושמונה.

בזמן הזה, בגלל שהכהנים טמאים ובכל מקרה שורפים את החלה, פסק הרמב"ם (ביכורים ה, ט) שכולם יפרישו אחד חלקי ארבעים ושמונה, וכן נקט הארי"י על פי תורת הסוד. אמנם למעשה רוב הפוסקים חלקו על הרמב"ם והארי"י וכתבו, שבזמן הזה בגלל ששורפים את החלה חוזרים לדין המקורי של התורה, ויש להפריש רק כלשהו מהעיסה, ובלשון הברכי יוסף (שכב, ב):

"לפי מה שכתב מרן בסימן של"א, דתרומה גדולה בזמן הזה שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה שיעורה כל שהוא, נראה דהוא הדין בחלה. אמנם רבינו הארי"י זצ"ל בשער המצות פרשת שלח כתב דגם עתה דלשרפה הולכת, ידקדקו להוציא אחד ממ"ח לפי סודן של דברים, אבל לא ראיתי ולא שמעתי ששום חסיד בדורנו נהג כך."

בעקבות העיסוק במתנות כהונה, נעסוק השבוע בשאלה האם צריך לברך המוציא כאשר אוכלים פנקייק, כאשר הספק מתעורר בעקבות כך שבילית הפנקייק רכה ונוזלית, ולא עבה כבכל לחם. כמו כן נעסוק במחלוקת הראשונים האם צריך להפריש חלה כאשר מכינים פנקייק, מחלוקת שכפי שנראה קשורה למחלוקת האם יש לברך עליו המוציא.

טרוקנין וטריטא

האם יש לברך המוציא כאשר אוכלים פנקייק? כדי לענות על שאלה זו, יש לפתוח בביאור המאכלים כובא דארעא וטריטא. הגמרא במסכת ברכות (לז ע"ב) פוסקת שיש הבדל בין מאכל העשוי בצורת טריטא, למאכל העשוי בצורת כובא דארעא (= טרוקנין), למרות שמדובר בשני סוגים של בלילות רכות (וכמו של בלינצ'ס). בביאור ההבדל נחלקו הרמב"ם והטור:

מחלוקת הראשונים

א. לדעת הרמב"ם (ברכות ג, ט), כאשר אוכלים את הטריטא תמיד מברכים מזונות, אפילו אם אוכלים שיעור של קביעת סעודה. ואילו כאשר אוכלים כובא דארעא בשיעור קביעת סעודה יש לברך המוציא ולא מזונות, וכפי שאדם האוכל פת הבאה בכיסנין (בורקס, קרקר וכדומה) בשיעור קביעת סעודה עליו לברך המוציא ולא מזונות.

ראייה לדבריו הביא מהמשך הסוגיה (לח ע"א) המביאה את דברי מר זוטרא הפוסק, שכאשר אדם אוכל את אותו כובא דארעא ללא קביעת סעודה עליו לברך מזונות, אך אם הוא אוכל בשיעור קביעת סעודה - עליו לברך המוציא. לעומת זאת, הגמרא לא ציינה שאם אדם אוכל טריטא בשיעור קביעת סעודה עליו לברך המוציא, ומשמע שתמיד מברכים על אכילתה מזונות, ובלשון הגמרא:

"מאי טרוקנין? אמר אביי: כובא דארעא. מאי טריטא? גביל מרתח, אמר ליה אביי לרב יוסף: האי כובא דארעא מאי מברכין עלויה (= עליה)? אמר ליה: גובלא בעלמא הוא ומברכין עלויה בורא מיני מזונות. מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה (= קבע עליה סעודה), וברך עלויה המוציא לחם מן הארץ וברכת המזון."

ב. הטור (או"ח קסח) חלק על דברי הרמב"ם, וסברו שיש לחלק אחרת בין כובא דארעא לטריטא. הוא טען שמכיוון שהכובא דארעא מעט עבה ונראה כמו לחם - דינו כלחם, ותמיד יש לברך על אכילתו המוציא, ולא רק במקרה בו אוכלים ממנו בשיעור קביעת סעודה וכפי שטען הרמב"ם.

כמו כן חלק על הרמב"ם בפסק הברכה על טריטא. בעוד שהרמב"ם טען שעל טריטא תמיד יש לברך מזונות, גם אם קובעים עליה סעודה מכיוון שכבר אין בה דמיון ללחם. הוא חלק וסבר שאמנם אין דינה כלחם ממש (וכמו כובא דארעא לשיטתם), אך עדיין היא דומה ללחם, ולכן דינה כמו פת הבאה בכיסנין, שאם אוכלים ממנה שיעור קביעת סעודה יש לברך המוציא וברכת המזון.

כיצד יישב את דברי מר זוטרא, שכפי שראינו לעיל פוסק, שרק כאשר קובעים סעודה על כובא דארעא יש לברך המוציא (וממנו הביא הרמב"ם ראייה לדבריו) ולא בכל עניין? הרא"ה (שם) דחק וטען שכונתו רק לתת המלצה בהלכות סעודה. אותו כובא דארעא חשוב ומשמעותי, ולכן ראוי לקבוע עליו סעודה, להגיש אותו לאורחים וכדומה, אך המוציא יש לברך עליו בכל עניין, ובלשון הרא"ה:

"כאן פת גמור הוא, ובין קבע סעודתיה ובין לא קבע - חד דינא דפת אית ליה (= יש לו). ודאמרינן דמר זוטרא קבע סעודתיה עליה ומברך עליה שלש ברכות, לא לעכובא, דבכל מקרה מברך שלוש ברכות, אלא אגב ארחיה אמר תלמודא דארחיה (= שדרכו) של מר זוטרא למעבד הכי, ולומר שנוון דרכם של אינשי למיקבע סעודתיהו עליה."

ביאור המושגים

כאמור, יש חילוק בין טריטא לכובא דארעא. מדוע יש חילוק בין סוגי העיסות? כפי שעולה מדברי רש"י (ד"ה גביל) ועוד ראשונים, החילוק נובע מאופן הבישול. כאשר שמים את הבלילה במחבת וכדומה יש שני שלבים בנתינת הבלילה: **שלב ראשון** בו הבלילה מתפשטת על פני שטח המחבת, ו**שלב שני** בו לאחר שהבלילה סיימה להתפשט, היא מתחילה לעלות כלפי מעלה ולתפוס נפח. כאשר שמים את הבלילה ובעקבות כך ששמו הרבה ממנה היא מתפשטת ומתחילה לעלות כלפי מעלה, דינה ככובא דארעא, שלדעת הטור ברכתה תמיד המוציא ולדעת הרמב"ם רק כאשר קובעים סעודה. לעומת זאת, כאשר שמים מעט נוזל שרק מתפשט ולא עולה כלפי מעלה, דינה כטריטא, שלדעת הרמב"ם ברכתה תמיד מזונות, ולטור המוציא כאשר קובעים סעודה (ועיין הערה¹).

¹ יש שיאירו (עיין למשל ילקוט יוסף י"ד שט) אחרת את היחס בין כובא דארעא לטריטא. למשל, שכאשר יש מספר מילימטרים דינה כטריטא, וכאשר יש מעט יותר דינה ככובא דארעא, או דק ודק במיוחד. אמנם ביאורים מעין אלו קשים משתי סיבות: קודם כל חז"ל לא השתמשו במושגים שהם נתנו. כמו כן, ההבדל בין מספר המילימטרים או דק ודק מאוד, כלל לא ברורים במציאות, וכן לא מסתבר לומר שצריך להכניס סרגל לתוך העיסה כדי לבדוק את עובייה, לכן החילוק שבגוף המאמר יותר מתקבל על הדעת וגם משמע בדברי הראשונים.

להלכה

בעקבות מחלוקת הראשונים נחלקו השולחן ערוך והמגן אברהם, כאשר כפי שראינו אופן הבישול משפיע על ברכת הפנקייק:

א. **השולחן ערוך** (קסח, טו) פסק כדעת הרמב"ם, שכאשר עושים בלילה רכה ושמים ממנה בכמות גדולה שגורמת לבלילה לעלות על דפנות המחבת (כובא דארעא), יש לברך המוציא במקרה בו אוכלים ממנה בשיעור קביעות סעודה. לעומת זאת, אם שמים מעט בלילה שרק מתפשטת במחבת ולא עולה (טריתא), תמיד יש לברך מזונות - גם אם אוכלים כמות גדולה, ובלשוננו:

"כובא דארעא, דהיינו שעושין גומא בכירה ונותנים בה קמח ומים ונאפה שם, מברך עליו מזונות וברכת מעין שלוש, ואם קבע סעודתו עליו, מברך המוציא וברכת המזון. אבל טריתא, דהיינו שלוקחין קמח ומים ושופכים על הכירה והוא מתפשט ונאפה, אין עליו תורת לחם כלל ואין מברכים עליו אלא מזונות וברכה אחת מעין שלש, ואפילו קבע סעודתו עליו."

ב. **המגן אברהם** (שם, מא) חלק על השולחן ערוך, ושילב בין הדעות. כלומר, **מצד אחד** פסק כדעת הרמב"ם, שרק כאשר אדם קובע סעודה על כובא דארעא יש לברך המוציא, ולא כטור שבכל עניין יש לברך. **מצד שני** פסק כדעת הטור, שאם אדם קובע סעודה על טריתא עליו לברך המוציא, ולא כרמב"ם שבכל עניין יש לברך מזונות² (ועיין ביאור הלכה ד"ה קמח).

הפרשת חלה

עד כה ראינו את מחלוקת הפוסקים בשאלה, האם יש לברך מזונות או המוציא על פנקייק. מחלוקת נוספת בין הראשונים הקשורה למחלוקת זו עוסקת בשאלה, האם יש להפריש חלה מפנקייק כאשר יש בעיסה שיעור הפרשת חלה (עיין בדף לפרשת וירא שנה ב'):

א. **הרא"ש** (ו, יא) גרס בדברי הגמרא, שגם בהפרשת חלה יש הבדל בין כובא דארעא לטריתא, וכמו שיש הבדל ביניהם בדיני ברכות. מכובא דארעא יש להפריש חלה, מכיוון שבסוף תהליך הבישול המאכל מעט עבה ודומה ללחם. מטריתא לעומת זאת אין להפריש חלה גם לאחר האפייה, כי המאכל כל כך דק ואינו דומה ללחם - שאין להפריש ממנו חלה.

ב. הריטב"א (ריטב"א ד"ה והגאונים) כתב **שהגאונים** גרסו אחרת בדברי הגמרא, ופסקו שגם על כובא דארעא אין להפריש חלה, למרות שייתכן מצב שמברכים על אכילתו המוציא (כאשר קובעים עליו סעודה). בטעם הדבר נימקו, שרק מעיסה יש להפריש חלה, ובשני המקרים הבלילה רכה ואינה נחשבת עיסה (ועיין במאירי פסחים לז ע"א ד"ה כל).

ג. **הרא"ה** (ד"ה אמר) בדעה המחמירה ביותר כתב, שבין על כובא דארעא ובין על טריתא יש להפריש חלה. הטעם בפסיקה זו היא, שכפי שראנו לעיל לדעתו ייתכן מצב שבו על שני המאכלים מברכים המוציא (בכובא דארעא אפילו אם לא קובעים סעודה, ובטריתא רק אם קובעים סעודה) - כך שדינם כלחם לכל דבר ועניין, ואין סיבה שלא יפרישו מהם חלה.

שעת ההפרשה

להלכה פסק **השולחן ערוך** (יו"ד שכט, ג) כדעת הרא"ש, דהיינו שרק מכובא דארעא יש להפריש חלה, ובמילים אחרות רק מפנקייק ששופכים את בלילתו למחבת, ובנוסף לכך שהיא מתפשטת על פני כל השטח, היא גם מתחילה לעלות כלפי מעלה בגלל הכמות הרבה של העיסה, ולא בבלילה שרק מתפשטת על המחבת, וכן הסכים **המגן אברהם** (שם).

אמנם, לא מספיק שהבלילה שתיווצר תהיה בצורת כובא דארעא בשביל שיהיה אפשר להפריש ממנה חלה, אלא צריך גם שיהיה שיעור מספיק להפרשת חלה וכפי שכותבת המשנה במסכת עדיות (א, ב). נחלקו הפוסקים האם יש למדוד את אותו השיעור בתחילת האפייה כאשר יש בלילה רכה, או רק בסוף האפייה כאשר נוצרו כבר הפנקייקים:

א. **במנחת יצחק** (ח, קט) כתב, שאמנם כאשר אופים עיסה עבה (כמו של לחם) בודקים שיש שיעור כבר בלישה (ואז גם מפרשים חלה), אבל כאשר אופים פנקייקים מכיוון שהבלילה רכה, לא שייך לקבוע בלישה שיש בה שיעור חלה, שהרי היא עוד לא נחשבת כלל לחם, ורק לאחר האפייה אם שמו את כל הפנקייקים בסל שמצרף אותם, דינה כלחם ויש להפריש חלה אם יש כמות מספקת.

גם **הרב וואזנר** (שבט הלוי ח, רמד) **והגרש"ז אויערבך** (מנחת שלמה ס' סח) צעדו בשיטה זו, והביאו ראייה לדבריהם **מהתוספות** (בבא קמא צד ע"א, בכורות כז ע"א) **וספר התרומה** (הלכות חלה) שכתבו, שכאשר אופים בלילה רכה, יש להפריש חלה רק לאחר האפייה. לפי דבריהם עולה, שרק אם לאחר האפייה שמו את הפנקייקים בתבנית וכדומה יש להפריש חלה. ובלשון הרב וואזנר:

"אשר הציע לפנינו בעניין הפרשת חלה מלעקך שהייתה הבלילה בלילה רכה על פי המשנה בחלה דתחילתה סופגנין וסופו עיסה דחייב והיינו אם אופה מעשה לחם, וכפשטות לשון השולחן ערוך והפוסקים יו"ד ס' שכ"ט וכמבואר בתוס' בכורות כ"ז ע"א דדוקא משעת אפיה, ועוד בכמה מקומות ובספר התרומה מפורש כן, וכן דעתי העניה נוטה."

ב. בשו"ת **שארית ישראל** (יו"ד ס' מ) חלק ופסק, שיש להפריש חלה בעוד שהעיסה נוזלית, וכמו שמפרישים מעיסה ממנה עושים לחם. בטעם הדבר נימקו, שלמרות שברגע ההפרשה אין הבלילה נראית כלחם, מכל מקום בגלל שמיעדים אותה להיות לחם - יש להפריש כבר בשעת הבלילה (ועיין בשו"ת להורות נתן ז, פב).

ג. **הרב שטרנבוך** (ב, תקנט) צעד בדרך שלישית ממוצעת. כמו האחרונים הנ"ל הסתפק האם יש להפריש חלה רק לאחר האפייה, מכיוון שרק אז הפנקייק נראה ממש כמו לחם, או כבר בזמן הבלילה למרות שהיא רכה בגלל היותה מיועדת לאפייה. לכן למעשה נקט שיש להפריש פעמיים חלה - לפני האפייה ואחריה, וכתב שכן עושים למעשה במוצרים שבהשגחת העדה החרדית.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...

² יש להוסיף שכאשר מדובר בעיסה של פנקייק, גם לדעת הטור יש בכל מקרה לברך על אכילתה מזונות ולא המוציא. הסיבה לכך היא, שכפי שפסק השולחן ערוך (קסח, ז) אחד התנאים של פת הבאה בכיסנין (הגורמת לברכת מזונות על לחם) היא שהעיסה מתוקה, ומכיוון שבלילה של הפנקייק מתוקה מאוד - לכולי עלמא יש לברך מזונות.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com